

2025-10-23
U2025/02083

Utbildningsdepartementet

Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv
och välfärd
Magnus Ladulåsgatan 65
118 27 Stockholm

Forskningsrådet för miljö, areella
näringar och samhällsbyggande
Box 1206
111 82 Stockholm

Vetenskapsrådet
Box 1035
101 38 Stockholm

Uppdrag till Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd och Vetenskapsrådet att lämna förslag om utveckling av finansieringsinstrumentet nationella forskningsprogram

Regeringens beslut

Regeringen ger Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas), Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte) och Vetenskapsrådet i uppdrag att gemensamt lämna förslag om hur finansieringsinstrumentet nationella forskningsprogram och dess implementering kan utvecklas och förbättras.

Myndigheterna ska analysera och lämna förslag om hur exempelvis programmens planering, implementering, nyttiggörande samt uppföljning och effektutvärdering kan utvecklas och förbättras. Förslagen ska beakta vikten av samarbete mellan forskning, behovsägare och berörda målgrupper.

I uppdraget ingår att analysera och lämna förslag om förändringar av det regeringsuppdrag (U2017/02404/F) som ligger till grund för implementeringen av nationella forskningsprogram.

Myndigheterna ska även analysera och lämna förslag om eventuella andra behov av åtgärder från regeringens sida, exempelvis instruktionsändringar, som kan bidra till att de nationella forskningsprogrammen och dess implementering kan utvecklas och förbättras.

Myndigheternas förslag ska beakta förutsättningarna att ändra i styrningen av de nationella forskningsprogrammen givet att de har olika löptid.

I arbetet med uppdraget ska myndigheterna ta hänsyn till de utvärderingar som gjorts av de nationella forskningsprogrammen.

Myndigheterna ska när uppdraget utförs inhämta synpunkter från de nationella forskningsprogrammets programkommittéer, rådgivande grupper och andra relevanta intressenter.

Formas ska samordna uppdraget och senast den 1 juni 2026 lämna en skriftlig redovisning av uppdraget till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet, med kopia till Klimat- och näringslivsdepartementet, Landsbygds- och infrastrukturdepartementet och Socialdepartementet). Redovisningen av uppdraget ska hänvisa till diarienumret för detta beslut.

Bakgrund

I forsknings- och innovationspropositionen Kunskap i samverkan – för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft (prop. 2016/17:50) presenterades ett nytt finansieringsinstrument kallat nationella forskningsprogram.

Syftet med de nationella forskningsprogrammen är att göra strategiska satsningar som kan bidra till att hantera olika samhällsutmaningar. De nationella forskningsprogrammen ska även skapa förutsättningar för tvärvetenskaplig och tvärsektoriell samverkan samt öka forskningsresultatens genomslag i samhället.

De nationella forskningsprogrammen implementeras i linje med en strategisk forskningsagenda för varje enskilt program. Utformningen av den strategiska forskningsagendan görs av en programkommitté under ledning av den ansvariga myndigheten tillsammans med andra berörda forskningsfinansiärer. Till kommittén kan det knytas rådgivande grupper med bred kompetens att bedöma samhällets kunskapsbehov inom respektive utmaning och nationellt forskningsprogram.

I propositionen aviserades satsningar på nationella forskningsprogram inom ett flertal områden. Ytterligare nationella forskningsprogram har tillkommit i

forsknings- och innovationspropositionerna 2020 (prop. 2020/21:60) och 2024 (prop. 2024/25:60).

Implementeringen av de nationella forskningsprogrammen styrs av ett regeringsuppdrag till Vetenskapsrådet, Forte och Formas (U2017/02404/F), medan inriktningen för specifika program har angetts i andra regeringsbeslut.

Skälen för regeringens beslut

Instrumentet nationella forskningsprogram var ett nytt initiativ som presenterades i forsknings- och innovationspropositionen 2016. Fokuseringen på samhällsutmaningar och implementeringen av en strategisk forskningsagenda som tagits fram i samråd med andra finansiärer och intressenter skiljer sig från andra typer av strategiska forskningssatsningar.

Formas, Forte och Vetenskapsrådet har låtit göra externa halvtidsutvärderingar av de nationella forskningsprogram som startade 2017. Det gjordes även en övergripande utvärdering som analyserade hur de nationella forskningsprogrammen fungerat som finansieringsinstrument. De ansvariga myndigheterna och berörda intressenter har även dragit egna lärdomar om implementeringen av de nationella forskningsprogrammen.

Förutom de sju nationella forskningsprogram som startade 2017 har det tillkommit ytterligare program i forsknings- och innovationspropositionerna 2020 och 2024. Vissa av programmen har fått ökade budgetar och vissa har förlängts. De nationella forskningsprogrammets betydelse för hanteringen av viktiga samhällsutmaningar har därför ökat. Samtidigt har programmen blivit en allt viktigare finansieringskälla för lärosäten och andra forskningsaktörer.

De nationella forskningsprogrammen ska vara utformade så att de har en tydlig funktion och lämplig omfattning och därigenom kompletterar andra insatser i det svenska forsknings- och innovationssystemet. Programmen ska finansiera forskning av hög kvalitet och styras så att de målinriktat och effektivt kan möta de samhällsutmaningar som identifierats i strategiska forskningsagendor. För att undvika fragmentisering är det viktigt att programmets finansiering omfattar ett välavvägt antal delområden så att mervärden kan skapas på programnivå för att möta respektive samhällsutmaning. Vidare ska programmen kunna använda olika typer av

stödformer och åtgärder som tillsammans bidrar till att hantera samhällsutmaningar.

Eftersom de nationella forskningsprogrammen är mer resurskrävande än annan typ av forskningsfinansiering är det viktigt att de skapar mervärden som inte är möjliga att uppnå på andra sätt.

De nationella forskningsprogrammen behöver en viss flexibilitet i implementeringen eftersom olika samhällsutmaningar och samhällssektorer skiljer sig åt. Respektive myndighet måste även kunna dra nytta av sina existerande arbetsformer och interna organisering. Samtidigt får inte implementeringen påverkas alltför mycket av vilken myndighet som tilldelas ansvar för ett specifikt nationellt forskningsprogram.

Med utgångspunkt i myndigheternas redovisning avser regeringen att ta ställning i frågan om hur finansieringsinstrumentet nationella forskningsprogram och dess implementering kan utvecklas och förbättras.

På regeringens vägnar

Lotta Edholm

Per-Erik Yngwe

Kopia till

Statsrådsberedningen/SAM

Socialdepartementet/SAM BEM

Finansdepartementet/BA, OFA DOF

Klimat- och näringslivsdepartementet/CKS GR1, NIM G1, E HIE

Landsbygds- och infrastrukturdepartementet/SMF

Arbetsmarknadsdepartementet/A, IU, JÄM, SV

Justitiedepartementet/KRIM, NM